

Pensioenverrekening nader uitgewerkt

25

Onlangs (*EB* januari 2011/3) verscheen in dit bulletin een bijdrage van mijn hand over pensioenverrekening. Geconcludeerd werd dat pensioenverrekening ondanks de invoering van de wettelijke regeling voor pensioenverevening nog voortleeft, zij het beperkt. Geanalyseerd werd in welke situaties nog tot pensioenverrekening wordt overgegaan. Omdat pensioenverrekening tot het levende recht behoort, wordt in deze bijdrage de rechtspraak inzake pensioenverrekening geanalyseerd. Daarmee wordt beoogd inzicht te geven in de rechtsontwikkeling na het wijzen door de Hoge Raad van het *Boon/Van Loon*-arrest (HR 27 november 1981, *NJ* 1982/503).

Rechtskarakter van het recht op pensioenverrekening

Pensioenverrekening is een persoonlijk recht. Dientengevolge kan een pensioenverrekeningsvordering niet worden ingesteld tegen de erfgenamen van een overleden verrekeningsplichtige (HR 3 oktober 2003, *PJ* 2004/77). Het gedeelte van een pensioen dat uit hoofde van pensioenverrekening aan een ander wordt uitgekeerd geldt desondanks als eigen inkomen, het gedeelte dat op grond van pensioenverevening aan een ander wordt uitgekeerd niet, omdat het uitvoeringsorgaan die uitkering verricht (CRvB 28 september 2006, *PJ* 2007/77). Deze uitspraak lijkt mij niet juist daar het recht op uitbetaling van ouderdomspensioen dat aan de vereveningsgerechtigde toekomt op grond van art. 2 lid 2 Wvps onverlet laat dat de vereveningsplichtige begunstigde en rechthebbende op het ouderdomspensioen blijft (zie W.P.M. Thijssen, 'Het zelfstandig recht op uitbetaling uit het voorstel van Wet verevening pensioenrechten bij scheiding: een civielrechtelijk gedrocht', *AA* 1991, p. 998-1003). Erfgenamen van een verrekeningsgerechtigde kunnen geen pensioenverrekeningsvordering instellen tegen een verrekeningsplichtige, óók niet wanneer het pensioen is afgekocht door aanspraak te maken op verrekening van de afkoopsom (Hof Amsterdam 21 juli 2009, *PJ* 2010/38).

Wijze van pensioenverrekening

Hierna behandel ik de casuïstische rechtspraak waarin in concrete situaties, gegeven de omstandigheden die speelden, werd beslist op welke wijze pensioenverrekening diende te worden gerealiseerd.

Te verrekenen pensioenen

Het lijkt evident, maar toch moest de Hoge Raad er aan te pas komen zodat duidelijk is dat partnerpensioen bij

pensioenverrekening dient te worden betrokken. Zie HR 18 juni 2004, *PJ* 2004/114 en HR 23 april 2010, *PJ* 2010/148.

Een bijzondere situatie deed zich voor in Rb. Utrecht 20 mei 2009, *PJ* 2009/138. De ene huwelijkspartner had ouderdomspensioen en partnerpensioen opgebouwd, de andere partner uitsluitend ouderdomspensioen. De rechtsverhouding werd beheerst door de in het *Boon/Van Loon*-arrest neergelegde regels. Dan dienen zowel het ouderdomspensioen als het partnerpensioen van de ene huwelijkspartner als het ouderdomspensioen van de andere huwelijkspartner bij de verdeling te worden betrokken.

Tot slot niet onbelangrijk: een verrekeningsplichtige die de keuze heeft tussen VUT (geen pensioenverrekening) en vroegpensioen (wel verrekening) kan door de verrekeningsgerechtigde niet worden gedwongen te kiezen voor vroegpensioen (Hof 's-Hertogenbosch 16 juli en 19 november 1997, *NJ* 1998/598).

Rol van de redelijkheid en billijkheid

Een principiële uitspraak is die van Rb. Assen 29 mei 1984, *NJ* 1986, 730. De eisen van redelijkheid en billijkheid die pensioenverrekening beheersen impliceren niet dat verrekening wordt bepaald door de behoefte van de verrekeningsgerechtigde, de draagdracht van de verrekeningsplichtige of enig schuldbeginsel. De toets van de redelijkheid en billijkheid beperkt zich tot beoordeling van de mogelijkheid van de verrekeningsplichtige tot pensioenverrekening aan de hand van zijn financiële situatie ten tijde van de verdeling en in de toekomst. De rechtbank gaf hiermee duidelijk aan dat de redelijkheid en billijkheid niet beogen een parallel met het alimentatierecht te trekken.

Pensioenverrekening kan onder omstandigheden achterwege blijven. In Hof 's-Hertogenbosch 30 december 1987, *NJ* 1988/765 bestond op grond van de eisen van redelijkheid en billijkheid geen recht op pensioenverrekening omdat in het kader van de verdeling van de huwelijksgoederengemeenschap op andere wijze in de verzorging van de verrekeningsgerechtigde was voorzien.

Rechtbank Middelburg oordeelde op 31 maart 2010, *PJ* 2010/175 dat in de situatie waarin de verrekeningsplichtige na scheiding als gevolg van een hersenbloeding nog slechts over een beperkt inkomen beschikte, pensioenverrekening diende te worden gerealiseerd. Op grond van de redelijkheid en billijkheid diende pensioenverrekening te worden gerealiseerd door het opleggen van een voorwaardelijke uitkering in plaats van betaling van een bedrag ineens, daar een bedrag ineens niet kon worden opgebracht.

1. Mr. W.P.M. Thijssen is advocaat bij Thijssen Pensioen Advocaten te Amstelveen. Rechtspraak is bijgewerkt tot en met januari 2011.

Berekening overbedeling

De regel die uit het *Boon/Van Loon*-arrest volgt, is dat het verschil in contante waarde tussen ouderdomspensioen en partnerpensioen, berekend per datum scheiding, door de verrekeningsplichtige aan de verrekeningsgerechtigde dient te worden voldaan. Indien bij huwelijkse voorwaarden is overeengekomen pensioenverrekening conform het *Boon/Van Loon*-arrest toe te passen, gaat de stelling dat de verrekeningsgerechtigde een uitkering zou ontvangen ter grootte van de helft van de waarde van het ouderdomspensioen, vermeerderd met de volledige waarde van het partnerpensioen, niet op. Dit volgt uit Hof 's-Gravenhage 23 februari 2005, *PJ* 2005/62.

Berekening contante waarde ouderdomspensioen/toe te passen franchise

Hof 's-Gravenhage 6 maart 1992, *NJ* 1992/829 kwam tot het oordeel dat bij de waardebepaling van het te verrekenen ouderdomspensioen dient te worden uitgegaan van de AOW voor ongehuwden als franchise, indien het pensioen na echtscheiding op basis van die AOW wordt herberekend. In tegenovergestelde zin: Hof 's-Hertogenbosch 16 juli en 19 november 1997, *NJ* 1998/598. Het gaat er in deze om of de situatie van de verrekeningsplichtige wordt beoordeeld naar de situatie na scheiding (de verrekeningsplichtige is dan ongehuwd, althans wanneer het echtscheiding betreft), of de situatie vóór scheiding (de verrekeningsplichtige is dan gehuwd).

Berekening contante waarden/toe te passen overlevingstafels

Rb. Utrecht 14 augustus 1991, *NJ* 1993/796 oordeelde dat bij de berekening van de contante waarde van te verrekenen pensioenen dient te worden uitgegaan van de werkelijke leeftijden van de verrekeningsplichtige en de verrekeningsgerechtigde in plaats van de veronderstelde leeftijden die ten grondslag lagen aan het tarief van de verzekeraar. Rb. Almelo 11 oktober 1995, *NJ* 1996/62, *PJ* 1996/3 koos een heel praktische oplossing waar werd gestreden over toepassing van hetzij overlevingstafels voor mannen respectievelijk vrouwen (de klassieke methode), hetzij uniseksoverlevingstafels: de rechtbank oordeelde dat dient te worden gemiddeld tussen de uitkomst van de klassieke methode en de uniseksoverlevingstafels.

Berekening pensioenverrekeningsvordering na lang niet samenwonen

In de situatie waarin echtgenoten langdurig feitelijk niet hadden samengewoond luidde het oordeel in HR 6 september 1996, *PJ* 1997/43 dat de verdeling van pensioenrechten in de ontbonden huwelijksgoederengemeenschap desondanks dient te worden gerealiseerd naar de stand op de datum van beëindiging van het huwelijk. Ook dan is in de visie van de Hoge Raad sprake van de 'gemeenschappelijke inspanning' die heeft geleid tot het verwerven van de te verrekenen pensioenrechten.

Wijze van berekening/indexering

HR 20 oktober 2000, *PJ* 2001/102 kan kort worden behandeld maar bevat een belangrijk oordeel: een toeslag vormt onderdeel van het te verrekenen pensioen. Meer in het algemeen betekent dit dat bij het uitvoeren van de contante waardeberekeningen en de eventuele omrekening in een voorwaardelijke uitkering met toeslagverlening (indexering) hiermee rekening dient te worden gehouden. Mij lijkt dat de redelijkheid en billijkheid impliceren dat de mate van 'hardheid' van de toeslagverlening mede bepalend zou moeten zijn voor de waardebepaling van de indexering.

Hoe te handelen indien indexering wordt vergeten? In HR 6 oktober 2006, *PJ* 2006/546 werd de situatie beoordeeld waarin was overeengekomen pensioenverrekening volgens het *Boon/Van Loon*-arrest toe te passen, maar niet over indexering werd gerept. Het oordeel luidde dat in die situatie bij uitgestelde pensioenverrekening rekening dient te worden gehouden met de door de verrekeningsplichtige te ontvangen indexering. Indien indexering niet uitdrukkelijk wordt uitgesloten, dient deze mede in aanmerking te worden genomen bij het uitvoeren van pensioenverrekening.

Berekening voorwaardelijke uitkering

In HR 24 juni 1983, *NJ* 1984/554 werd specifiek aangegeven op welke wijze pensioenverrekening dient te worden gerealiseerd, wanneer de rechter tot het oordeel komt dat de redelijkheid en billijkheid nopen tot uitgestelde pensioenverrekening (pensioenverrekening door het opleggen van een voorwaardelijke uitkering). De Hoge Raad oordeelde als volgt:

- Bij uitgestelde pensioenverrekening dient het bedrag van de voorwaardelijke uitkering te worden vastgesteld op basis van een berekening van de goede en kwade kansen die in het voorwaardelijke karakter van de uitkering liggen besloten;
- de aldus berekende uitkering kan worden gematigd, indien deze tot een onevenredig zware last voor de verrekeningsplichtige zou leiden;
- bezien moet worden of de aan de verrekeningsplichtige op te leggen voorwaardelijke uitkering op grond van de eisen van redelijkheid en billijkheid op een percentage van het ouderdomspensioen ten laste waarvan de uitkeringen moeten worden voldaan dient te worden vastgesteld, om op die wijze tegemoet te komen aan het bezwaar dat voor de verrekeningsplichtige ontstaat indien zijn pensioen zou dalen.

In dit verband diende in de berechte situatie de rekenrente op 0% te worden gesteld in plaats van de gebruikelijke 4% om op die wijze rekening te houden met de welvaartsvastheid van het ouderdomspensioen. Hoewel deze aanpassing van de rekenrente geen rekening houdt met mogelijke stijgingen van het partnerpensioen, was de berekening naar het oordeel van de Hoge Raad gerechtvaardigd om te voorkomen dat het evenwicht tussen de

termijnen van het ouderdomspensioen en de daaruit aan de verrekeningsgerechtigde te betalen uitkeringen in ernstige mate verstoord zou kunnen raken.

Matiging

Op het punt van matiging van pensioenverrekening trekt de rechtspraak min of meer één lijn. Indien de voorwaardelijke uitkering méér bedraagt dan 50% van het te verrekenen ouderdomspensioen, wordt de voorwaardelijke uitkering tot 50% van dat ouderdomspensioen gematigd. Aldus Hof 's-Hertogenbosch 16 juli en 19 november 1997, *NJ* 1998/598, Hof 's-Hertogenbosch 1 oktober 1997, *NJ* 1998, 599 en HR 5 april 2002, *NJ* 2002/366.

Uit HR 26 oktober 2001, *NJ* 2001/665 en HR 5 april 2002, *NJ* 2002/366 volgt dat de voorwaardelijke uitkering uit hoofde van pensioenverrekening niet wordt gematigd tot het niveau van het recht op uitbetaling van ouderdomspensioen waartoe toepassing van de *Wvps* zou hebben geleid.

In *Rb. Leeuwarden* 7 juni 2000, *NJ* 2001/72, *PJ* 2001/68 werd geoordeeld dat in geval van een verdeling in 1986 waarbij pensioenaanspraken niet waren betrokken, de verrekeningsgerechtigde op grond van art. 3:179 lid 2 *BW* alsnog nadere verdeling van de ontbonden huwelijksgoederengemeenschap kon vorderen om tot pensioenverrekening te komen. De wijze van verdeling werd op basis van de redelijkheid en billijkheid aangepast, gezien het lange wachten van de verrekeningsgerechtigde om de vordering tot pensioenverrekening te gelde te maken. Verdeling moest worden gerealiseerd door toekenning van de pensioenrechten aan de verrekeningsplichtige, het bijzonder partnerpensioen aan de verrekeningsgerechtigde en door toekenning van een vordering tot overbedeling van de verrekeningsgerechtigde op de verrekeningsplichtige ter grootte van de helft van het verschil in contante waarde tussen het ouderdomspensioen en het partnerpensioen op de datum van ontbinding van het huwelijk. Ontwikkelingen van die pensioenrechten nadien bleven buiten beschouwing. Daarin kan een vorm van matiging worden gezien, omdat die ontwikkelingen normaliter wel een rol spelen, met name als het indexerings betreft.

Een bijzondere situatie van matiging gericht op het eerlijk laten verlopen van de procedure deed zich voor in HR 12 januari 2001, *PJ* 2001/70. In die zaak was verrekening van pensioenrechten op basis van de redelijkheid en billijkheid overeengekomen. Partijen verschilden van mening over de waardeberekening van de pensioenrechten. De verrekeningsgerechtigde kwam in een laat stadium met een alternatieve berekening ten opzichte van de berekening van het uitvoeringsorgaan. De berekening van het uitvoeringsorgaan werd tot uitgangspunt genomen, omdat de verrekeningsplichtige anders in zijn verdediging zou worden geschaad.

Pensioenverwerving na scheiding

In het zelfde arrest dat hiervoor aan de orde was (HR 24 juni 1983, *NJ* 1984/554) oordeelde de Hoge Raad dat met toekomstige opbouw van ouderdomspensioen geen rekening behoeft te worden gehouden daar verdere opbouw zich in de berechte situatie niet voordeed. Zie wat dat laatste betreft in soortgelijke zin Hof 's-Hertogenbosch 10 november 1995, *NJ* 1996/542 waarin het hof oordeelde dat geen recht bestaat op pensioenverrekening van pensioenrechten opgebouwd na scheiding van tafel en bed. Uit HR 20 oktober 2000, *PJ* 2001/69 en HR 20 oktober 2000, *PJ* 2001/102 volgt dat geen recht bestaat op verrekening van partnerpensioen waarop na de ontbinding van de huwelijksgoederengemeenschap recht ontstaat.

Wijze van betaling

Pensioenverrekening leidt in beginsel tot een betaling per de datum van scheiding uit hoofde van overbedeling. In HR 30 september 1983, *NJ* 1984/555 oordeelde de Hoge Raad in de situatie waarin aan de orde was of pensioenverrekening kon worden gerealiseerd door toedeling van de echtelijke woning dat de wijze van pensioenverrekening niet alleen wordt bepaald door beschikbaarheid van voor onmiddellijke verrekening in aanmerking komende baten, maar door alle omstandigheden van het geval. Zo kan van belang zijn hoe ver de ingangsdatum van het ouderdomspensioen in de toekomst is gelegen. In de berechte situatie oordeelde de Hoge Raad dat pensioenverrekening diende te worden gerealiseerd door het opleggen van een voorwaardelijke uitkering en niet door toedeling van de voormalige echtelijke woning aan de verrekeningsgerechtigde.

In *Rb. Rotterdam* 5 november 1984, *NJ* 1985/918 werd geoordeeld dat verrekening van een ingegaan pensioen na een langdurig huwelijk op grond van de eisen van redelijkheid en billijkheid dient te worden gerealiseerd door het opleggen aan de verrekeningsplichtige van een bijdrage in het levensonderhoud van de verrekeningsgerechtigde waarbij verrekening van pensioenrechten anderszins achterwege bleef.

De vordering van de verrekeningsgerechtigde tot contante verrekening van de waarde van opgebouwde pensioenrechten werd in *Rb. Leeuwarden* 17 maart 1988, *NJ* 1989/317 afgewezen omdat deze een onmiddellijk financieel nadeel voor de verrekeningsplichtige betekende. De verrekeningsplichtige zou bij toewijzing van de gevorderde wijze van pensioenverrekening immers hebben moeten afwachten of dit nadeel in de toekomst door pensioenuitkeringen zou worden gecompenseerd. De redelijkheid leidde tot veroordeling van de verrekeningsplichtige door het opleggen van een voorwaardelijke uitkering aan de verrekeningsplichtige die inging vanaf diens pensionering en voortduurde zolang beide partijen in leven zouden zijn.

Cumulatie van pensioenverrekening en bijstand

Hof 's-Hertogenbosch 10 november 1996, *NJ* 1995/542 oordeelde dat op grond van de redelijkheid, uitgestelde pensioenverrekening dient te worden gerealiseerd in plaats van pensioenverrekening door betaling van een bedrag ineens, omdat pensioenverrekening ineens zou leiden tot het vervallen van de bijstandsuitkering van de verrekeningsgerechtigde. Of deze constructie van het hof 'werkt' is maar de vraag. In CrvB 9 december 1997, *PJ* 1998/51 luidde het oordeel namelijk dat de contante waarde van de vordering uit hoofde van pensioenverrekening onder de Algemene bijstandswet zoals geldend tot 1 januari 1996 als vermogen dient te worden aangemerkt, ook indien uitgestelde pensioenverrekening is overeengekomen.

Reikwijdte van de verplichting tot pensioenverrekening

De rechtspraak waaruit blijkt in welke situaties al dan niet tot pensioenverrekening dient te worden overgegaan laat zich als volgt samenvatten:

- HR 17 januari 1986, *NJ* 1987/147 (*benadeling*): een verdeling van een ontbonden huwelijksgoederengemeenschap werd op de voet van thans art. 3:196 lid 1 BW nietig verklaard in verband met benadeling voor méér dan een kwart. De inschrijving van de echtscheiding gevolgd door de verdeling vonden beiden vóór 27 november 1981 plaats. De pensioenrechten waren niet verdeeld, hoewel de betaalde pensioenpremie wel ten laste van de gemeenschap was gebracht vóór de verdeling daarvan;
- Rb. Rotterdam 13 oktober 1986, *NJ* 1989/419 (*deelgenootschap*): indien bij huwelijkse voorwaarden een deelgenootschap is overeengekomen, dient pensioenverrekening te worden gerealiseerd voor zover pensioenrechten zijn opgebouwd tijdens het huwelijk;
- Hof 's-Gravenhage 28 april 1995, *PJ* 1995/8 (*ontbreken gemeenschappelijke inspanning*): in de situatie waarin beide partners werkten maar slechts één van hen pensioenaanspraken verwierf en geen sprake was van een gemeenschappelijke inspanning voor het verwerven van die pensioenaanspraken, diende desondanks pensioenverrekening te worden gerealiseerd, omdat moest worden aangenomen dat het pensioen voor het levensonderhoud van beide partners was bestemd;
- HR 31 mei 1996, *NJ* 1996/686, *PJ* 1996/57 (*Haigh-ton/Stolk: verteerd inkomen*): geen recht op pensioenverrekening op grond van huwelijkse voorwaarden die bepalen dat onverteerde inkomsten worden verdeeld, omdat werknemerspensioenpremies in dit licht als verteerde inkomsten gelden;
- HR 28 maart 1997, *NJ* 1997/581 (*Burhoven Jaspers/de Kroon: periodieke verrekening*): geen recht op pensioenverrekening bestaat op grond van huwelijkse voorwaarden die periodieke verrekening van inkomsten inhouden, ook al bleef deze verrekening

feitelijk achterwege daar opgebouwde pensioenaanspraken in dit kader als verteerd gelden;

- HR 26 oktober 2001, *NJ* 2001/665 (*voorhuwelijkse pensioen*): bij een korte huwelijksduur dient vóór het aangaan van het huwelijk opgebouwd pensioen te worden verrekend;
- Hof 's-Gravenhage 30 januari 2008, *PJ* 2008/35 (*pensioenvervreemding*): de plicht tot pensioenverrekening kan niet leiden tot toekenning aan de verrekeningsgerechtigde van een tijdsevenredig deel van de pensioenrechten van de verrekeningsplichtige;
- HR 17 oktober 2008, *NJ* 2009/41 (*stamrechtverzekering*): aanspraken voortvloeiende uit een tussen werknemer en werkgever in verband met beëindiging van de dienstbetrekking gesloten overeenkomst op grond waarvan de werkgever een zodanige koopsom voor een stamrechtverzekering onder een verzekeringsmaatschappij heeft gestort dat de werknemer tot de ingangsdatum van zijn ouderdomspensioen periodieke uitkeringen ontvangt waardoor zijn inkomen wordt aangevuld tot 70% van zijn laatst genoten salaris, komt wel voor verrekening in aanmerking voor zover de aanspraken en inmiddels verrichte betalingen zien op de periode vóór ontbinding van de huwelijksgoederengemeenschap. De waarde van de aanspraken die zien op de periode voor de ontbinding behoren evenals loon tot de huwelijksgoederengemeenschap maximaal voor de som van de in de huwelijkse periode verrichte of aan de huwelijkse periode toe te rekenen in de toekomst te verrichten uitkeringen. Een recht op nadere verdeling van staande huwelijk verrichte uitkeringen werd niet toegekend, omdat er van dient te worden uitgegaan dat deze uitkeringen aan beide partijen ten goede zijn gekomen.

Betalingsvolmacht

Een betalingsvolmacht ter zake pensioenverrekening aan het uitvoeringsorgaan verplicht het uitvoeringsorgaan niet aan deze betalingen medewerking te verlenen, aldus Rb. Maastricht 10 december 1998, *PJ* 1999/71. Zo'n volmacht is herroepelijk, oordeelde Hof 's-Hertogenbosch 14 april 1999, *NJ* 2000/372.

Afstorting

In HR 19 januari 1996, *NJ* 1996/617, *PJ* 1996/71 werd een verzekeringsverplichting voor een dga aangenomen ter uitvoering van pensioenverrekening. Zie ook Hof Arnhem 13 januari 2009, *PJ* 2010/30.

Verband met alimentatie

In HR 21 november 1986, *NJ* 1987/227 besliste de Hoge Raad dat de stelling dat alimentatie niet hoger kan zijn dan de aanspraak op een voorwaardelijke uitkering uit hoofde van pensioenverrekening geen steun vindt in het recht.

Exhibitieplicht

De plicht om informatie te verstrekken om tot pensioenverrekening te kunnen komen was aan de orde in Rb. Rotterdam 13 oktober 1986, *NJ* 1989/419. De verrekeningsplichtige dient de informatie te verstrekken die nodig is om het recht op pensioenverrekening te kunnen bepalen. Zolang op grond van een verdedigbaar juridisch standpunt wordt geweigerd inlichtingen te verstrekken, bestaat geen reden een dwangsom op te leggen indien tot het verstrekken van die inlichtingen wordt veroordeeld.

Verjaring van pensioenverrekening, rechtsverwerking afstand en procesrecht

De rechtspraak inzake verjaring van de pensioenverrekeningsvordering laat zich als volgt samenvatten:

- Rb. 's-Gravenhage 14 november 2001, *PJ* 2003/20 (*aanvang verjaringstermijn*): de verjaringstermijn voor deze vordering vangt aan bij ingang van het te verrekenen pensioen;
- Rb. Maastricht 4 juli 2007, *LJN* BA9004: geen verjaring van een pensioenverdelingsvordering, nu op grond van art. 3:178 BW de deelgenoten te allen tijde verdeling kunnen vorderen;
- Rb. Amsterdam 3 maart 2010, *PJ* 2010/151 (*22 jaar wachten*): de pensioenverrekeningsvordering is een vordering tot waardeverrekening in het kader van scheiding en deling van een huwelijksgoederengemeenschap en is daarom niet aan verjaring onderhevig;
- Hof Arnhem 12 mei 2009, *PJ* 2010/34 en *RFR* 2009/111 (*20 jaar wachten*): de eventuele vordering tot pensioenverrekening in geval van inschrijving van een echtscheiding op 5 april 1982 bleek op 6 april 2002 verjaard).

Inzicht in de rechtspraak inzake rechtsverwerking wordt uit de volgende opsomming verkregen:

- Rb. Leeuwarden 7 juni 2000, *NJ* 2001/72, *PJ* 2001/68 (*12 jaar wachten*): in geval van een verdeling in 1986 waarbij pensioenaanspraken niet werden betrokken, kan de verrekeningsgerechtigde op grond van art. 3:179 lid 2 BW na 12 jaar alsnog nadere verdeling vorderen om tot pensioenverrekening te komen;
- Rb. Middelburg 15 december 2004, *PJ* 2005/24 (*'twijfelen'*): het recht om een pensioenverrekeningsvordering in te stellen was verwerkt in geval van het

instellen van de vordering in 1988 en het aanhangig maken van de procedure in 2003, ook al ligt de pensioendatum dan nog ver in de toekomst;

- Rb. Maastricht 4 juli 2007, *PJ* 2007/119 (*24 jaar wachten*): het recht op pensioenverrekening was niet verwerkt bij een verdeling in 1982 en het alsnog vorderen van pensioenverrekening na pensioeningang in 2006;
- HR 11 september 2009, *PJ* 2010/28 (*15 jaar wachten*): het recht op pensioenverrekening bleek verwerkt in geval van een scheiding in 1982 waarbij de vordering in 1997 werd ingesteld;
- Rb. Zwolle-Lelystad 3 december 2008, *PJ* 2010/42 (*25 jaar wachten*): van rechtsverwerking bleek geen sprake bij het instellen van de pensioenverrekeningsvordering 25 jaar na einde huwelijk.

Afstand van pensioenverrekening was gedaan in Hof Amsterdam 20 april 1989, *NJ* 1990/669 en in Gem. Hof Ned. Antillen en Aruba 2 juni 2009, *PJ* 2009/139 op grond van een duidelijke kwijtingsverklaring die mede daartoe strekte. Rb. Amsterdam 3 maart 2010, *PJ* 2010/151 oordeelde dat geen afstand van het recht op pensioenverrekening was gedaan indien een finale kwijting daar kennelijk niet (mede) op heeft gezien.

Andere procesrechtelijke aspecten speelden in:

- HR 12 juni 1987, *NJ* 1988/42 (*wijze van verdeling*): indien de rechter in het kader van de echtscheidingsprocedure beveelt tot verdeling van een huwelijksgoederengemeenschap over te gaan, hoeft hij geen uitspraak te doen over de wijze van verdeling van pensioenaanspraken;
- Hof 's-Gravenhage 22 oktober 1987, *NJ* 1988/670 (*wachten tot in hoger beroep*): de vordering tot deling van pensioenrechten kan niet in incidenteel appel worden ingesteld, indien deze niet ook reeds in eerste aanleg was ingesteld.

Conclusie

De pensioenverrekeningsproblematiek heeft tot veel rechtspraak aanleiding gegeven. Te verwachten valt dat met het verder verstrijken van de tijd in de rechtspraak steeds vaker zal moeten worden geoordeeld over verjaring en rechtsverwerking.